

O‘ZBEKISTON BANK XIZMATLARI BOZORIDA RAQOBAT MUHITINI YAXSHILASH YO‘LLARI

Narzullayev Shohnur Vaxobjon o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida bank xizmatlari bozorining rivojlanish holati, mavjud muammolar va raqobat muhitini shakllantirish bo‘yicha dolzarb masalalar atroflicha tahlil qilinadi. So‘nggi yillarda mamlakatda moliyaviy sektorni liberallashtirish, banklarning texnologik imkoniyatlarini kengaytirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish hamda raqamli bank xizmatlarini rivojlantirishga qaratilgan bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, banklararo raqobatning yetarli darajada shakllanmaganligi, davlat ulushining yuqoriligi, moliyaviy xizmatlarning sifatsizligi va takliflar xilma-xilligining cheklangani kabi muammolar mavjudligini ko‘rsatmoqda. Maqolada ana shu muammolarning tub sabablari aniqlanib, ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqiladi. Jumladan, davlat banklarining xususiylashtirilishi, raqobatni rag‘batlantiruvchi mexanizmlarning yaratilishi, moliyaviy savodxonlikni oshirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish orqali sog‘lom raqobat muhitini shakllantirish masalalari alohida yoritilgan. Maqola yakunida bank xizmatlari bozorini yanada ochiq, innovatsion va mijozga yo‘naltirilgan tizim sifatida rivojlantirish bo‘yicha amaliy takliflar bildirilgan.

KALIT SO‘ZLAR:

Bank tizimi, raqobat muhiti, moliyaviy xizmatlar, davlat banklari, xususiylashtirish, raqamli banklar, Markaziy bank, xorijiy investitsiyalar, moliyaviy savodxonlik, texnologik innovatsiyalar, banklararo raqobat, kreditlash, moliyaviy infratuzilma, iqtisodiy islohotlar, tartibga solish siyosati..

ABSTRACT

This article examines the development of the banking services market in the Republic of Uzbekistan, current challenges in the competitive landscape, and opportunities for improvement. In recent years, the government has implemented reforms to liberalize the financial sector, attract foreign investors, promote digital transformation, and increase the availability of modern banking services. However, the level of competition remains insufficient due to dominant state-owned banks, limited product diversity, and uneven technological development across institutions. The paper identifies the root causes of these issues and offers solutions aimed at fostering a more competitive environment. Key focus areas include privatization of major banks, the introduction of pro-competition regulatory mechanisms, enhancing financial literacy

among the population, and widespread implementation of fintech solutions. The article concludes with policy recommendations to build a more open, client-oriented, and innovative banking system in Uzbekistan.

KEYWORDS:

Banking system, competition environment, financial services, state-owned banks, privatization, digital banking, Central Bank, foreign investment, financial literacy, technological innovations, interbank competition, lending, financial infrastructure, economic reforms, regulatory policy.

KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekiston bank-moliya sektorida keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bozor mexanizmlari asosida ishlaydigan, raqobatbardosh, samarali va mijozga yo‘naltirilgan bank tizimini shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Shu bilan birga, mamlakatda banklararo raqobatning yetarli darajada shakllanmaganligi, ayrim moliyaviy xizmatlar bo‘yicha monopoliyaga yaqin holatlar mavjudligi hamon muammoli bo‘lib qolmoqda. Bu esa moliyaviy xizmatlar sifatiga, ularning xilma-xilligiga va foydalanuvchilar uchun tanlov imkoniyatlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shunday sharoitda bank xizmatlari bozorida raqobat muhitini yaxshilash dolzarb va amaliy ahamiyatga ega masalaga aylanmoqda.

Bugungi kunga kelib, O‘zbekistonda 33 ta tijorat banki faoliyat yuritmoqda. Ularning aksariyat qismi davlat ulushiga ega bo‘lgan banklardir. Bu esa bozor sharoitlarida raqobatning cheklanishiga olib keladi. Xususi va xorijiy banklar soni ortib borayotgan bo‘lsa-da, ularning umumiy aktivlar va kredit portfelidagi ulushi nisbatan kichik bo‘lib qolmoqda. Shu bilan birga, aholi va tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy xizmatlarga to‘liq kirish imkoniyati hamon yetarli darajada emas. Ayrim chekka hududlarda bank xizmatlari qamrovi pastligi, moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi, banklar orasida texnologik tafovutlar mavjudligi ham raqobat muhitiga salbiy ta‘sir qiluvchi asosiy omillar sifatida qayd etiladi.

Davlat ishtirokidagi banklarning bozor ustunligi ular uchun imtiyozli sharoitlar yaratib beradi. Kredit resurslari va depozit mablag‘larining asosiy qismi aynan shu banklar qo‘lida jamlangan bo‘lib, ular kichik va o‘rta banklar bilan raqobatlashish imkoniyatiga ega emas. Bundan tashqari, bank xizmatlari bozorida konsentratsiya darajasi yuqoriligi ham raqobatga to‘sqinlik qilmoqda. Bozorning katta qismini tashkil etuvchi 4-5 ta yirik bank umumiy aktivlarning 70 foizdan ortig‘ini nazorat qilmoqda. Bu esa boshqa banklarning bozorga kirishiga, o‘z xizmatlarini kengaytirishiga to‘sqinlik qiladi.

Texnologik tengsizlik ham raqobatga salbiy ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim omillardan biridir. Kichik banklar zamonaviy texnologiyalarni joriy etishda katta banklardan

ancha orqada qolmoqda. Bu ularning mijozlarga tezkor, qulay va raqamli xizmatlar taklif qilish imkoniyatini cheklaydi. Shu bilan birga, banklar taklif qilayotgan moliyaviy xizmatlar o'rtasida xilma-xillik yetishmaydi. Ko'plab banklar o'zaro o'xshash mahsulot va xizmatlarni taklif qilmoqda, bu esa mijozlar uchun tanlov imkoniyatini kamaytiradi va xizmatlar sifatini oshirishga rag'batni pasaytiradi.

Mazkur holatlarni hisobga olgan holda, raqobat muhitini yaxshilash uchun bir qator yo'nalishlarda faol choralar ko'rilishi lozim. Avvalo, bank sektorida xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish, davlat ulushiga ega banklar sonini va ulushini kamaytirish orqali xususiy kapital uchun keng yo'l ochilishi kerak. Bu esa bozorda tabiiy raqobatni kuchaytiradi va banklar faoliyatini mijozga yo'naltirilgan holda olib borishga undaydi. Shuningdek, xorijiy banklarni mamlakat moliyaviy tizimiga faol jalb qilish ham raqobat muhiti uchun ijobiy omil bo'lishi mumkin. Ular bilan birga, ilg'or texnologiyalar, xizmatlar sifati va menejment tajribasi kirib keladi, bu esa ichki bank tizimini yangilashga turtki beradi.

Moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish va raqamli xizmatlar ko'lamini kengaytirish orqali ham raqobat kuchaytiriladi. Banklar mobil ilovalar, onlayn kreditlash, sun'iy intellektga asoslangan xizmatlar orqali mijozlarga tez, arzon va individual xizmatlar ko'rsatishi mumkin. Ayniqsa, pandemiyadan keyingi davrda raqamli bank xizmatlariga bo'lgan talab sezilarli darajada ortgan, bu esa banklarning ushbu yo'nalishga faol kirib borishini talab qilmoqda.

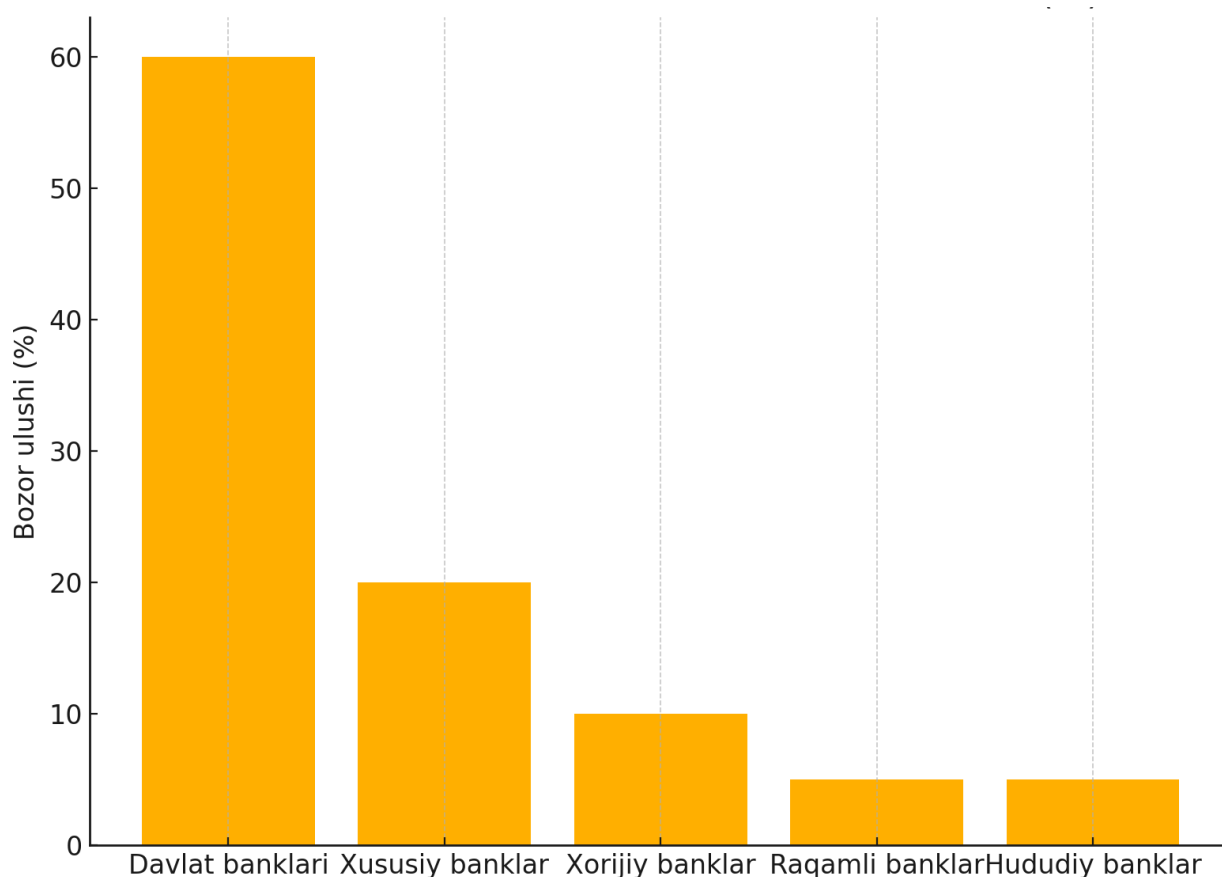
Raqobat muhitini kuchaytirishda aholining moliyaviy savodxonlik darajasini oshirish ham muhim rol o'ynaydi. Mijozlar moliyaviy xizmatlarning turlari va imkoniyatlaridan yaxshi xabardor bo'lsa, ular banklar takliflarini taqqoslab, sifatli va foydali xizmatni tanlay olishadi. Bu esa o'z navbatida banklarni innovatsion va samarali xizmatlar ko'rsatishga undaydi. Shu maqsadda doimiy ravishda ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, maktab va oliy ta'lim muassasalari orqali moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha keng ko'lamli dasturlar olib borilishi zarur.

Shuningdek, Markaziy bank va boshqa tartibga soluvchi organlarning faol roli ham katta ahamiyatga ega. Raqobatga salbiy ta'sir qiluvchi holatlar ustidan monitoringni kuchaytirish, bozor konsentratsiyasini kamaytirish choralarini ko'rish, yangi banklar uchun bozorga kirishdagi to'siqlarni bartaraf etish kabi yo'nalishlarda qat'iy siyosat yuritilishi lozim. Shuningdek, banklar faoliyatini ochiq reytinglar asosida baholab, jamoatchilikka e'lon qilish amaliyoti joriy etilsa, bu ham ularning raqobatbardosh bo'lishini ta'minlaydi.

Yuqorida keltirilgan fikrlar asosida shuni xulosa qilish mumkinki, O'zbekiston bank xizmatlari bozorida haqiqiy raqobat muhitini shakllantirish uchun kompleks, tizimli va bosqichma-bosqich yondashuv zarur. Davlat ulushi ustun bo'lgan banklar sonini kamaytirish, xorijiy va xususiy banklar uchun qulay investitsiya muhitini yaratish, raqamli texnologiyalarni ommalashtirish, aholining moliyaviy savodxonligini

oshirish va tartibga soluvchi organlar tomonidan raqobat siyosatini kuchaytirish orqali moliyaviy xizmatlar sifati va xilma-xilligini oshirish mumkin bo'ladi. Natijada bank tizimi yanada ochiq, samarali va mijozga yo'naltirilgan bo'lib boradi.

Shu bilan birga, raqobatning kuchayishi banklararo sog'lom innovatsion musobaqani yuzaga keltirib, iste'molchilar manfaatlarini birinchi o'ringa qo'ygan xizmatlar rivojlanishiga xizmat qiladi. Kelgusida mazkur yo'nalishda amalga oshiriladigan islohotlar nafaqat bank tizimining barqarorligiga, balki butun iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasiga ham turtki bo'lishi kutilmoqda.

1-rasm. O'zbekiston bank xizmatlari bozorida turli bank turlari o'rtasida bozor ulushining taqsimoti

Ushbu diagrammadan ko'rinib turibdiki, O'zbekiston bank xizmatlari bozorida asosiy ulush davlat banklariga tegishli bo'lib, ular umumiy bozorning 60 foizidan ortig'ini nazorat qilmoqda. Bu holat sog'lom raqobat muhitining shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Xususiy va xorijiy banklarning bozor ulushi nisbatan past bo'lib, ularning raqobatbardoshligiga texnologik va infratuzilmaviy cheklovlar ta'sir qilmoqda. Raqamli va hududiy banklar esa hali to'liq shakllanmagan bo'lib, ularni qo'llab-quvvatlash orqali bozorni diversifikatsiyalash mumkin.

.XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘zbekiston bank xizmatlari bozorida raqobat muhitini shakllantirish bugungi iqtisodiy islohotlarning ajralmas qismiga aylanmoqda. Mavjud muammolar — davlat banklarining ustunligi, bozor konsentratsiyasining yuqoriligi, texnologik tengsizlik va moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi — raqobatga to‘sqinlik qilmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish orqali nafaqat banklararo raqobatni kuchaytirish, balki moliyaviy xizmatlar sifati va ko‘lamini ham oshirish mumkin.

Shu asosda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- Bank sektorida xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish va davlat banklarining bozor ustunligini bosqichma-bosqich kamaytirish;
- Xorijiy va xususiy banklar uchun investitsion muhitni yaxshilash hamda ularning bozorga kirishini soddalashtirish;
- Kichik va o‘rta banklar uchun texnologik infratuzilmani qo‘llab-quvvatlovchi dasturlarni ishlab chiqish;
- Moliyaviy savodxonlikni oshirish bo‘yicha aholi va tadbirkorlik subyektlari orasida muntazam o‘quv va axborot kampaniyalarini tashkil etish;
- Markaziy bank tomonidan raqobatga qarshi harakatlarni aniqlash va bartaraf etish bo‘yicha monitoring tizimini kuchaytirish.

Mazkur takliflarning bosqichma-bosqich amalga oshirilishi bank tizimini yanada samarali, raqobatbardosh va mijozga yo‘naltirilgan holga keltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020-yil 12-noyabrda PQ–4887-sonli qarori: Bank tizimini isloh qilish va raqobat muhitini shakllantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.

<https://lex.uz/docs/5092580>

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti: Bank tizimining statistik ko‘rsatkichlari (2023-yil 4-chorak holati).

https://cbu.uz/oz/press_center/statistics/

3. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahriri), 2023-yil. 53- va 65-moddalar.

<https://constitution.uz/uz>

4. World Bank (2022). Uzbekistan Financial Sector Review: Building a Diversified and Competitive Financial Sector.

<https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/114271660754417057>

5. IMF va Jahon banki (2021). Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program Country Report.

<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/08/04/Uzbekistan-Financial-System-Stability-Assessment-463671>

6. Global Findex Database (2021). Financial Inclusion in Uzbekistan.

<https://globalfindex.worldbank.org>

7. Mirzabayev, M. (2023). State policy on ensuring the efficiency of the civil service in Uzbekistan.

https://consensus.app/papers/state-policy-on-ensuring-the-efficiency-of-the-civil-mirzabayev/fe8f9eab0cf15458860ab323a71c0560/?utm_source=chatgpt

8. Ganiev, B. (2020). Bank sektorida raqamli transformatsiya va unda raqobat omillari. Moliyaviy tadqiqotlar ilmiy jurnali, №3.